

Сердюк Ігор Анатолійович,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВИЙ АКТ»

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету обґрунтувати необхідність використання аксіологічного підходу у дослідженні правових актів, а також визначити його пізнавальні можливості.

Ціннісний (аксіологічний) підхід, як зауважують С. Гусарев і О. Тихомиров, ґрунтується на низці філософсько-соціологічних концепцій. Згідно з ним людські діяння можна осмислити лише у співвіднесенні з цінностями (благами), якими визначаються норми і цілі поведінки людей. У правознавстві цей підхід використовують при дослідженнях цінності права, правової культури, суспільної значущості (суспільної корисності й суспільної небезпеки) діянь у сфері дії права [4, с. 73].

Загальнотеоретичною категорією, що відображає систему правових цінностей, які визнані суспільством, є правова культура. Ю. Шемшученко у такий спосіб розкриває зміст цього поняття: це система духовних і матеріальних цінностей у сфері функціонування права. Охоплює всю сукупність найважливіших ціннісних компонентів правової реальності в її розвитку (право, правосвідомість, правовідносини, правопорядок, нормотворчу, правозастосовчу та іншу правову діяльність) [7, с. 37].

О. Семітко до елементів (підсистем) правової культури відносить рівневі стани, тобто «ступені правового розвитку» таких компонентів системи правового життя суспільства, як: 1) правові тексти (акти-документи та тексти, що мають юридичний зміст); 2) правову діяльність (теоретичну і практичну); 3) правову свідомість (включно з когнітивним, емоційним та установчим її компонентами) 4) суб'єкт, як носій правової культури (суспільство, класи, нації, народності, колективи, окремі індивіди) [2, с. 435].

Оскільки правові акти є результатом цілеспрямованої пізнавальної за змістом та правової за формою творчої, владно організуючої діяльності органів публічної влади (їх службових і посадових осіб), а ступінь їх розвитку є ціннісним компонентом правової культури, визначена вченими сфера використання аксіологічного методологічного підходу охоплює собою і вказані явища правової дійсності.

Системоутворюючою, а отже, визначальною при характеристиці аксіологічного підходу є філософська категорія «цінності». У науковій літературі відзначається факт відсутності єдності вчених із приводу її визначення [3,

с. 212]. На підтвердження цієї тези Хашматулла Бехруз наводить такі інтерпретації поняття, що розглядається нами: 1) цінність – це уявлення людини про певні ідеальні стани, наявність яких обумовлена задоволенням потреб – фізіологічних, матеріальних, інтелектуальних представники ідеалістичної філософської думки (такий підхід обґрунтовують представники ідеалістичної філософської думки); 2) цінності – узагальнені уявлення людей про найбільш значущі цілі та норми поведінки, що визначають пріоритети у сприйнятті дійсності, орієнтації їх дій і вчинків у всіх сферах життя та значною мірою формують «життєвий стиль» у суспільстві. Система або сукупність домінуючих цінностей у концентрованому вигляді виражає особливості культури й історичного досвіду цього суспільства; 3) цінність являє собою властивість того або іншого суспільного феномену, спрямована на задоволення потреб та інтересів індивіда, групи людей і суспільства в цілому, а не є уявленням про ці властивості [3, с. 212-213]; 4) цінність – те, що почуття людей диктують визнати вищим над усім і до чого можна прагнути, споглядати, відноситись із повагою, визнанням, шануванням (П. Менцер). Цінність є не властивістю будь-якої речі, а сутністю і одночасно умовою повноцінного буття об'єкта. Наявність множини людських потреб і способів відчуття пояснює існування різноманітних оцінок: те, що для одного має більшу цінність, для іншого – малу або взагалі ніякої [8, с. 507].

У плані з'ясування змістовного наповнення категорії цінностей, важливе значення має умовний поділ прибічників різних підходів до її розуміння. Хашматулла Бехруз диференціює вчених на: універсалістів (Платон, Кант, Гегель та ін), які відзначають існування деяких безумовних, транскультурних цінностей, універсальних моральних норм, пов'язаних із єдиною та незмінною, позаісторичною людською природою; та антиуніверсалістів (Фрейд, Юнг, Гуссерль, Хайдеггер та ін), для яких характерне ствердження релятивізму всіх моральних норм, оскільки вони повинні розглядатися в контексті значущості для індивідуума, а також унікальності ірраціонального буття людини [3, с. 278].

Характеризуючи аксіологічний підхід, не можна залишити поза увагою і такі поняття, як потреби й інтереси, що перебувають у діалектичному взаємозв'язку з цінностями. В гносеологічному плані особливо важливим є питання обґрунтування своєрідної ієрархічної системи потреб, що запропонована А. Маслоу. Вчений відображає її у виді піраміди з п'яти пластів, що відбивають порядок виникнення тих або інших потреб. Ця система, що відображена як класифікаційний ряд, має такий вигляд: перший прошарок – життєві потреби у їжі, воді та ін.; другий – потреби у безпеці; третій – потреби у приналежності до певної соціальної групи; четвертий – потреби у визнанні; п'ятий – потреби у самовираженні [6].

Законний інтерес – це відображений в об'єктивному праві або такий, що випливає зі змісту його норм і певною мірою гарантований державою простий юридичний дозвіл, який забезпечує прагнення суб'єкта користувати-

ся конкретним соціальним благом, а також у деяких випадках звертатися за захистом до компетентних органів – з метою задоволення своїх потреб, що не суперечать суспільним [5, с. 182].

Досягнення цілей правового регулювання суспільних відносин і задоволення інтересів суб'єктів права здійснюється за допомогою юридичних інструментів, які в теорії права відображаються терміно-поняттям юридичних засобів. До них, зокрема, належать і правові акти публічної влади.

Оскільки правові акти являють собою різні форми буття права, важливе значення в плані методології мають ті теоретичні положення, що є відображенням результатів використання аксіологічного методу пізнання при дослідженні феномену об'єктивного права. Перші такі дослідження у другій половині ХХ століття були проведені С. Алексєєвим «Социальная ценность права в советском обществе» та П. Рабіновичем «Социалистическое право как ценность».

Як зауважує С. Алексєєв, право в суспільстві в умовах цивілізації, його сила з аксіологічного погляду – це не лише необхідність, не просто засіб соціального регулювання, але такий «засіб», що виступає як цінність, соціальне благо. Вихідними для розуміння права в цій якості є його особливості як інституційного утворення. Завдяки своїй інституційності право володіє низкою важливих соціально значущих властивостей – загальнообов'язковою нормативністю, високою (формальною) визначеністю за змістом, державною гарантованістю, що розкривають його місію істотної соціальної сили, носія значної соціальної енергії. Це і пов'язано з характеристикою права як соціального феномену, що має соціальну цінність – інструментальну та власну [1, с. 344]. Вважаємо, що ці аспекти є відображенням цінності і правових актів, а отже, також мають досліджуватися з погляду аксіологічного підходу.

Бібліографічні посилання:

1. Алексєєв С.С. Право: азбука – теорія – філософія: Опыт комплексного исследования. – М.: «Статут», 1999. – 712 с.
2. Абдулаев М. И., Комаров С.А. Проблемы теории государства и права / Ученик. СПб.: Питер, 2003. – 576 с.
3. Бехруз Х. Правовые ценности и диалог правовых культур: концепция универсальности и релятивизма // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2012. – № 4, С. 212-218.
4. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 495 с.
5. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах: Учебно-методическое пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2003. – 300 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / Маслоу Абра хам. – СПб : Питер 2011. – 352 с.
7. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: “Укр. енцикл.”, Т. 5: П – С. – 2003. – 736 с.
8. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.